

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 274 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi	41
Idirisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovasion rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	

Turizmda innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budgetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'la'kov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida)	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Budget tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahallilashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari	230
Mirzayev Kobii Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	
Innovation iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	

Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	

TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINI BOSHQARISHNING BOZOR MEXANIZMLARI VA ULARNI JORIY ETISHDAGI MUAMMOLAR

Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich

Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari, ularning mazmuni, ahamiyati va ularni amaliyotga joriy etishdagi muammolar bo'yicha muallifning yondoshuvi keltirilgan. Muallif maqolada kredit portfelini boshqarishning har bir bozor mexanizmining tijorat banklari faoliyatiga ta'siri va ahamiyatini batafsil yoritgan hamda o'z xulosa va tavsiyalarini shakllantirgan.

Kalit so'zlar: kredit portfeli, bozor mexanizmi, diversifikatsiya, baholash modellari, scoring, tavakkalchilik, narx belgilash, kredit monitoringi

Abstract: This article presents the author's approach to market mechanisms for managing the credit portfolio of commercial banks, their content, significance, and problems in their implementation. In the article, the author explains in detail the influence and significance of each market mechanism for managing the credit portfolio on the activities of commercial banks and formulated his own conclusions and recommendations

Key words: loan portfolio, market mechanism, diversification, assessment models, scoring, risk, pricing, credit monitoring

Аннотация: В данной статье представлен авторский подход к рыночным механизмам управления кредитным портфелем коммерческих банков, их содержанию, значению и проблемам при их реализации. В статье автор подробно объяснил влияние и значение каждого рыночного механизма управления кредитным портфелем на деятельность коммерческих банков и сформулировал собственные выводы и рекомендации.

Ключевые слова: кредитный портфель, рыночный механизм, диверсификация, модели оценки, скоринг, риск, ценообразование, кредитный мониторинг

KIRISH

Tijorat banklarining kredit portfelini boshqarishda bozor mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Kredit portfelini samarali boshqarish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, foydadorlikni oshirish va muammoli kreditlar ulushini kamaytirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda tijorat banklari oldida turgan eng muhim muammo ham muammoli kreditlardir. Mamlakatimizda tijorat banklarining muammoli kreditlari yildan-yilga turli sabablarga ko'ra o'zgarib boradi. Keyingi yillarda, ayniqsa, pandemiya davrida iqtisodiy vaziyatning yomonlashishi, inflyasiyaning o'sishi, makroiqtisodiy beqarorlik va boshqa omillar muammoli kreditlar sonining oshishiga olib keldi.

O'zbekiston Markaziy bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda tijorat banklaridagi muammoli kreditlar ulushi o'sishga moyil bo'lib, muammoli kreditlar umumiy kredit portfelining taxminan 4-5%ini tashkil etadi. Muammoli kreditlarning asosiy qismi qurilish, qishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlariga to'g'ri keladi. Bu tarmoqlardagi biznes subyektlari iqtisodiy yoki moliyaviy qiyinchiliklar sababli o'z qarz majburiyatlarini bajara olmayotganliklari kuzatilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarining kredit portfelini boshqarish va bozor mexanizmlarini joriy etish masalalari sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu yo'nalishda rivojlanish, samaradorlik va barqarorlikni ta'minlash uchun ko'plab

echimlarni taklif etadi. Olimlar va tadqiqotchilar mazkur mavzuni chuqur o'rganib, turli yondashuvlar orqali kredit risklarini boshqarish va optimallashtirishga o'z hissalarini qo'shgan.

Harry Markowitzning "Portfolio Selection" asari kredit portfelini boshqarish va risklarni minimallashtirishda asosiy nazariyalardan biri hisoblanadi. Uning diversifikatsiya konsepsiyasi bank kredit portfellaridagi risklarni bir nechta kreditlarga tarqatish orqali kamaytirishni tavsiya etadi. Bu yondashuv tijorat banklarida risklarni boshqarish uchun muhim bo'lib, kredit oluvchilarni turli sektorlar, geografik hududlar va iqtisodiy sohalar bo'yicha taqsimlash orqali riskni diversifikatsiyalashga yordam beradi. Markowitz modeli kredit portfelining umumiy riskini pasaytirishga asoslangan.

Joseph Stiglitz va Andrew Weissning "Kredit bozorlarida asimmetrik axborot" nomli asarida bozorlarda asimmetrik axborot masalasini o'rganib, tijorat banklarining kredit portfelini boshqarishda qaror qabul qilish jarayonlariga ta'sirini tahlil qilganlar. Ular kredit oluvchilar to'g'risidagi axborotning nomukammal bo'lishi kredit risklarini oshirishi mumkinligini ko'rsatib, bu holat banklarni konservativ kredit siyosatiga majbur qilishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlari banklar uchun kredit oluvchilarning moliyaviy ahvolini yaxshiroq baholash tizimlarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi adabiyotlar sharhi kredit portfelini boshqarishda risklarni boshqarish, kapital va likvidlikni optimallashtirish hamda bozor mexanizmlarini samarali joriy qilish masalalarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ushbu tadqiqotlar tijorat banklarida kredit siyosatini shakllantirish va risklarni minimallashtirishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llashning ahamiyatini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Tijorat banklarining kredit portfelini boshqarishni o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yurtimizda muammoli kreditlarni kamaytirish maqsadida bir qator islohotlar va chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, banklarning kredit risklarini kamaytirishga qaratilgan choralar, kredit portfelini diversifikatsiya qilish, kredit reyting tizimini takomillashtirish va qarz oluvchilarning moliyaviy ahvolini yaqindan kuzatish kabi tadbirlar shular jumlasidandir. Muammoli kreditlarni oldini olish va undan qutulishning eng to'g'ri yo'li bu kredit portfelini bozor mexanizmlari orqali samarali boshqarishdir.

Shu munosabat bilan ushbu maqolaning maqsadi ham tijorat banklari kredit portfelini samarali boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolarni, shuningdek, ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalarni o'z oldiga qo'ygan:

- tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlarining mohiyatini ochib berish;
- kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlarining banklar faoliyatidagi ahamiyatini belgilash;
- kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlarini joriy etishdagi muammolarni aniqlash;
- bozor mexanizmlarini amaliyotda to'laqonli joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Olib borgan tadqiqotlarimiz natijasida tijorat banklarining kredit portfelini boshqarishdagi quyidagi bozor mexanizmlarini ko'rib chiqdik:

1. Kredit portfelini diversifikatsiya qilish: Banklar turli sohalar, tarmoqlar va mijozlar guruhlari bo'yicha kredit berishni diversifikatsiya qilish orqali tavakkalchilikni kamaytiradi. Bu mexanizm tavakkalchilikni keng tarqatish va ayrim sektorlardagi moliyaviy qiyinchiliklarning umumiy portfelga ta'sirini minimallashtirishga yordam beradi. Masalan, banklar turli hududlar va tarmoqlar bo'yicha qo'shilgan qiymat zanjirini qo'llab-quvvatlash orqali kredit berishda yuqori diversifikatsiyaga erishishlari mumkin.

2. Kredit tavakkalchiligini baholash va baholash modellarini qo'llash: Bozor mexanizmlaridan biri sifatida banklar kredit tavakkalchiligini baholashda ichki reytinglar modellarini, baholash agentliklarining ma'lumotlarini va kredit skoring modellarini qo'llashlari mumkin. Bu mexanizmlar kreditlarning sifati va mijozlarning moliyaviy holatini baholashda obyektiv ma'lumotlardan foydalanishga yordam beradi. Ko'plab banklar o'z modellarini yaratishadi yoki standartlashtirilgan skoring vositalarini qo'llaydilar, ular kredit tarixini, qarzdorlikni, foiz to'lovlarini va boshqa moliyaviy ko'rsatkichlarni baholaydi.

3. Kreditlashning narx belgilash siyosati: Banklar bozor sharoitiga mos ravishda kredit stavkalarini belgilash orqali kreditlash faoliyatini boshqarishadi. Bunda banklar foiz stavkalarini tavakkalchilik darajasi, qarz

oluvchining moliyaviy holati, kreditning muddati va maqsadiga qarab o'zgartirib borishlari mumkin. Bozor sharoitidagi o'zgarishlarga moslashish uchun banklar foiz stavkalarini dinamik ravishda belgilash va ularni qayta ko'rib chiqishlari mumkin.

4. Kreditlarni talab qilish va sotish bozorlari: Bozor mexanizmlaridan biri sifatida banklar muammoli kreditlar yoki portfellarini ikkinchi bozorda sotish yoki talab qilishlari mumkin. Bu mexanizm muammoli aktivlardan tezda qutulishga yordam beradi va likvidlikni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, muammoli kreditlarni sotib oluvchilarga yoki qarzdorlarga berish yoki ularni boshqa moliyaviy muassasalarga sotish orqali banklar o'z aktivlarini yanada samarali boshqarishlari mumkin.

5. Qarzni qayta tuzish va restrukturizatsiya qilish: Banklar muammoli qarzlarni qayta tuzish yoki restrukturizatsiya qilish orqali ularning qaytarilish imkoniyatlarini oshirishga harakat qilishlari mumkin. Bu mexanizm qarzdorlarning moliyaviy ahvolini yaxshilash va ularning qarzlarni qaytarish qobiliyatini saqlab qolishga yordam beradi. Masalan, banklar qarzdorlar bilan muzokaralar olib borib, foiz stavkalarini kamaytirish, to'lov muddatlarini uzaytirish yoki to'lov jadvallarini qayta tuzish kabi choralarni qo'llashlari mumkin.

6. Kredit saqlash rezervlarini yaratish: Bozor mexanizmlaridan biri sifatida banklar kredit saqlash rezervlarini yaratish orqali muammoli kreditlardan kelib chiqadigan tavakkalchiliklarni kamaytirishlari mumkin. Bu mexanizm banklarning muammoli kreditlar uchun zaxiralarni yaratish va ularni kelgusida yopish imkoniyatlarini ta'minlaydi. Moliyaviy rezervlar va zaxiralar muammoli kreditlarning echimi sifatida qaraladi va banklar tomonidan turli tavakkalchiliklar uchun zaxiralar ajratiladi.

7. Kredit monitoringi va nazorat: Kredit portfelini boshqarishdagi yana bir muhim mexanizm kredit monitoringi va nazorat qilishdir. Bu kreditlash faoliyatidagi risklarni doimiy baholash va nazorat qilish orqali kreditlarning qaytarilishini ta'minlashga yordam beradi. Kredit monitoringi mexanizmlari banklarga har bir kreditning moliyaviy holatini doimiy kuzatib borish va tezkor qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklari kredit portfelini samarali boshqarish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish muhim:

Ichki boshqaruv tizimini kuchaytirish orqali banklarda qarorlar qabul qilish jarayonini tez va samarali qilish mumkin. Mutaxassislarining malakasini oshirish va tavakkalchiliklarni boshqarish sohasidagi bilimlarni kuchaytirish alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli platformalar banklar uchun kredit berish va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish, xatarlarni tezkor baholash imkonini beradi. Bu texnologiyalarni joriy qilish banklar faoliyatining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Moliyaviy instrumentlar va uskunalarini kengaytirish orqali bozordagi likvidlikni oshirish va banklar uchun diversifikatsiya imkoniyatlarini yaratish zarur. Bu, o'z navbatida, banklar uchun kredit tavakkalchiliklarini samarali boshqarishga yordam beradi.

Qonun va regulyatorlar tomonidan qo'yilgan cheklovlarni soddalashtirish banklar faoliyatini erkinlashtirishga, bozor mexanizmlarini kengroq qo'llashga imkon beradi, bu esa kredit portfelini boshqarish jarayonini engillashtiradi. Banklar har bir sektorga nisbatan alohida tavakkalchilikni baholash strategiyasini ishlab chiqishi va uning samaradorligini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqishi zarur. Bu, banklarga tavakkalchiliklarni minimalashtirishga yordam beradi.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish tijorat banklari uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va kredit portfelini samarali boshqarishda muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Султонов, Х.С.: "Ўзбекистон тижорат банклари учун кредит рискларни минималлаштириш воситалари" Тошкент давлат иқтисодиёт университети "Иқтисодиёт ва молия" илмий журнали. Журнал архиви: tsue.uz/IqtisodiyotTsue).
2. Абдурахмонов, И.И. "Ўзбекистонда банк кредитлашининг инновацион механизмлари" Монография: Тошкент молия институтининг илмий нашрлари. [tfi.uz\(TFI\)](http://tfi.uz(TFI)).
3. Юнусов, Ш.А. "Тижорат банкларининг риск-менеджментда бозор механизмларининг роли" Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети "Иқтисодиёт назарияси" журнали Журнал архиви: [tsue.uz\(IqtisodiyotTsue\)\(IqtisodiyotTsue\)](http://tsue.uz(IqtisodiyotTsue)(IqtisodiyotTsue)).
4. Раҳимов, А.К. "Банк кредитлаш жараёнида диверсификация ва унинг таъсири" Монография: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти нашрлари.
5. Насриддинов, М.Ю. "Тижорат банкларининг ликвидлиги таъминлашда кредит портфелини диверсификациялашнинг аҳамияти" Бухоро давлат университети "Молия-иқтисодиёт" журнали. [tfi.uz\(TFI\)](http://tfi.uz(TFI)).
6. Omonov A.A. – Tijorat banklarining resurslarini samarali boshqarish masalalaril Iqtisod fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun bajarilgan dissertatsiya avtoreferati. – t.: bma, 2008. – b. 36.
7. Sattarov O.B. O'zbekiston Respublikasi bank tizimi barqarorligini ta'minlash metodologiyasini takomillashtirish i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2018-y.
8. Qodirov A.K. "Tijorat banklarida kredit berish mexanizmini takomillashtirish yo'llari" Toshkent, 2009-yil.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

